

Osvrt na knjigu: Mihovil Pavlinović,

Razgovori o hrvatstvu, srpstvu i jugoslavenstvu

– Izbor, Naklada „Galebovi“, Zagreb, 1943.

Novija je historiografija, čak i onda kad se bavila hrvatskim integralizmom Mihovila Pavlinovića (1831.-1887.), uglavnom stavljala naglasak na primjese njegova jugoslavenstva, koje su se doduše očitovale u skladu s duhom tadašnjega vremena i ideji o zajedničkom podrijetlu slavenskih, a onda i o zajedničkom podrijetlu naroda na jugoistoku Europe, koji su govorili slavenskim jezicima. Razlozi za takva stajališta dvojake su naravi – kod jednih je to služilo tek kao mimikrijski sloj u istraživanju kako bi se mogla istaknuti njegova doista nezaboravna uloga u hrvatskom nacionalnom preporodu u južnoj Hrvatskoj, a drugima pak kao nemogućnost da napuste jugoslavensku paradigmu i onda kad je Pavlinović neosporno zagovarao hrvatsku državnu nezavisnost i cjelokupnost.

Nu Mihovil Pavlinović, bez obzira na pripadnost narodnjačkoj stranci i povezanost sa Strossmayerom, svoju je politiku gradio na hrvatskom državnom pravu i povijesnoj posebnosti hrvatskoga naroda u odnošaju na druge pa i na tzv. južnoslavenske narode, a posebno se užasavao jugoslavenske državne zajednice sa Srbima, jer se iz „Razgovora“ već mogu naslutiti njegova upozorenja, što bi se moglo dogoditi Hrvatima, ako možebitno uđu u takvo zajedništvo. Pavlinović pak kao katolik, doduše, vidio je Hrvatsku s posebnom misijom na Balkanu u sklopu rješavanja tzv. istočnog pitanja, a vezu s drugim južnoslavenskim narodima gledao je možebitno tek u stvaranju zajedničkoga obrambenog saveza od moćnijih imperijalnih susjeda.

Nu Jugoslavija se kao država u kasnijoj povijesti i na tom polju potvrdila znatno krvoločnijom od svih saveza u kojima su živjeli Hrvati pa i taj Pavlinovićev, vjerojatno taktički dio politike, više je bio rubna pojava u njegovu djelovanju, jer se iz obrazlaganja o položaju ujedinjene Hrvatske znatno više nazire zamišljeno buduće trijalističko uređenje Monarhije, u kojoj bi ujedinjena Hrvatska, u svojim povijesnim i prirodnim granicama postala trećim snažnim stupom u carstvu svojih Habsburških kraljeva.

Pavlinovićeви „Razgovori“ objavljeni 1876. i 1877., osim izdanja iz 1943. pretiskani su i 1994., a uvršteni su i u njegove „Izabrane političke spise“ 2000. Oni osim svoje povijesne te političke imaju i književnu vrijednost, jer je u njima relativno uspješno uspio okarakterizirati političke tipove na hrvatskoj pozornici 19. i 20. stoljeća, koji se kao svojevrsni zakržnjaci protežu i u naše doba.

Vrijednost „Razgovorima“ daju i na prvi pogled manje važne informacije, u kojima podsjeća na političku i vjersku pripadnost pojedinih inozemnih auktora, koji su svoja povijesna i jezikoslovna istraživanja usmjeravali kao podlogu za stvaranje jugoslavenstva pod vodstvom srpskoga pravoslavnoga pijemontizma. Kao realan političar uvažavao je političku stvarnost pa mu je slavenstvo bilo daleko skoro kao i Starčevićim pravašima. Odbivši već spomenuto jugoslavenstvo, nije prihvaćao ni srbohrvatstvo, iza kojega se, kako je tvrdio, samo skrivala politika srpskih „dušanovaca“, koji su na temelju vjerozakonske pripadnosti, odnosno pravoslavlja pokušavali uspostaviti Veliku Srbiju.

Pavlinovićeva se pak politička vizija samostalne i neovisne hrvatske države ostvarila mnogo kasnije u zajedništvu s južnom Hrvatskom, nu cjelovitost na kojoj je toliko gradio svoju politiku nije zaživjela ponajprije zahvaljujući stvaranju Jugoslavije, u kojoj su Hrvatskoj otkinuti istočni Srijem te Boka kotorska. Iz njezinih prirodnih i povijesnih granica istrgnute su također Bosna i Hercegovina, a posebno njihovi dijelovi tzv. Turska Hrvatska i Turska Dalmacija. Njihov pak prostor razdijeljen je uglavnom između Srba i Muslimana-Bošnjaka, nacija nastalih na temelju osmanske vjerozakonske podjele, a ne na europskoj tradiciji narodnosti i državnoga prava. Dakle, BiH je danas međunarodni protektorat stvoren tijekom zakašnjela rješavanja tzv. istočnoga pitanja, a u kojem, uz vladajuće narode živi obespravljen i starosjedilački autohtoni hrvatski narod. Ovim se zemljama dogodilo upravo ono na što je i upozoravao Pavlinović kad je isticao kako će propaganda potaknuta iz srpske kneževine u drugoj polovici 19. stoljeća o pripadnosti svih pravoslavnih naroda srpskoj naciji, među kojima su znatnim dijelom bili i etnički Hrvati te Vlasi, Cincari, Bugari i Grci razoriti tkivo hrvatske države. Nu taj velikosrpski politički projekt nije samo razorno djelovao na teritorijalnu rasprostranjenost hrvatske države, nego je tijekom 20. stoljeća vodio tri krvava rata protiv Hrvatske, u kojima je Beograd za postizanje svojih političkih ciljeva žrtvovao upravo to etnički nesrpsko pravoslavno stanovništvo, koje je i danas u pojedinim dijelovima Hrvatske, a posebice u vukovarsko-srijemskoj županiji, sastavni dio dvostoljetnoga projekta o osvajanju Srijema, o kojem više puta govori i jedan od likova iz Pavlinovićevis „Razgovora“.

Premda Hrvatska nije imala obrambenu politiku protiv te „unutarnje“ agresije, nedavno objelodanjen popis pučanstva iz 2011. pokazuje kako su unatoč stogodišnjem nasilju dijelom ipak preživjeli i hrvatski pravoslavci, koji su do 1850. bili sastavni dio hrvatskoga

naroda. Još je osamdesetih godina 20. stoljeća pripovijedao jedan bivši partizanski general kako je kao zapovjednik imao vlast nad životom i smrti svojih vojnika, nu u slučajevima kad bi zarobili pravoslavca pripadnik hrvatskih postrojba, tada nije imao nikakve moći nad posrbljenim pravoslavnim pripadnicima svoje partizanske jedinice, koji bi bez milosti smicali svakoga takvog zarobljenika. Zato je ipak nacionalni uspjeh kad je sve te progone, nasilja i ponižavanja preživjelo današnjih tridesetak tisuća pravoslavnih Hrvata. Osim iznimno važnoga pitanja o pravoslavnim Hrvatima, Pavlinović je pak u „Razgovorima“ dalekosežno obrazlagao i jezičnih pitanja, a posebice ona koja su se osjećala u već pojačanim nastojanjima da se Hrvati radi unifikacije sa Srbima odreknu i svoga pravopisa.

Aktualna jezikoslovna, književna i politička pitanja danas potvrđuju svježinu i dubinu Pavlinovićevih zapažanja i raščlamba pa se njegovi tekstovi s mnogo udivljenja i danas mogu čitati, a neke silnice u politici na koje je upozoravao čak i prepoznavati.

Mate Kovačević

hrsvijet.net